فصلنامه رویکردهای پژوهشی نو در علوم مدیریت
Journal of New Research Approaches in Management Science
سال دوم. شماره دهم. زمستان ۱۳۹۷، صص۳۳-۱۷ Vol 2. No 10. 2019, p 17-33
شماره شاپا (۲۵۸۸-۵۵۶۱) ISSN: (2588-5561)

طراحی الگوی تخصیص منابع مالی مناطق آموزش پرورش با رویکرد عدالت

سهیلا عطائی نیا*[۱]. صمد برزویان[۲]
۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه علامه طباطبایی تهران. ایران
s_ataey@yahoo.com
۲. استادیار اقتصاد آموزش دانشگاه علامه طباطبایی تهران. ایران
Borzooian@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف کاهش نابرابری‌های آموزشی مناطق آموزش و پرورش، با استفاده از شاخص‌ها انجام گرفته است. مطالعه‌ی حاضر با هدف بررسی سازوکارهای تخصیص منابع مالی با رویکرد عدالت درمناطق آموزشی می‌باشد پس از بررسی مباحث نظری، یک الگو عملیاتی جهت تخصیص منابع مالی با رویکرد عدالت رائه کرده است. روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی و از روش نمونه‌گیری تمام‌شمار، تعداد ۱۴ منطقه آموزشی انتخاب شده است. نتایج این پژوهش نشان داد که برخوردارترین مناطق منطقه‌های: منطقه ۹، منطقه۴، منطقه ۳، منطقه۷ و مناطق با کمترین برخورداری مناطق: منطقه ۵، منطقه ۲، منطقه ۱۲، منطقه ۱۳ می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: آموزش‌وپرورش، تخصیص‌منابع‌مالی، برابری‌آموزشی، الگوعملیاتی، عدالت‌آموزشی

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

مقدمه

نظام آموزش‌وپرورش با توجه به ضرورت و تغییرات اجتماعی که در یک کشور رخ می‌دهد، یکی از ارگان‌های پیچیده و بزرگ اجتماعی در هر کشوری از جمله ایران به حساب می‌آید و این نظام با رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، پیوندی جدانشدنی دارد و از یک حالت ساده ابتدایی به یک حالت پیچیده و مرکب از حالات مختلف تبدیل شده است (صافی، ۱۳۸۲). از سویی دیگر به دلیل گسترش دانش و تجارب بشری و توسعه تکنولوژی و پیشرفت‌های مختلف، تمایل به سازمان‌های آموزش‌وپرورش، امری همگانی و جهانی شده است، به گونه‌ای که امروزه یکی از شاخص‌های مهم رشد هر جامعه را گسترش دامنه وظایفی و اموری می‌دانند که آموزش‌و پرورش آن را به عهده گرفته است (صافی، ۱۳۹۱).

رشد نظام آموزش‌وپرورش از یک سو، موجب پرورش انسان‌های مستعد سالم، بالنده، متعادل و رشد یافته را در پی خواهد داشت و از سوی دیگر فراهم‌کننده نیازهای نیروی انسانی جامعه (مهمترین بخش هر جامعه) در بخش‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را به دنبال خواهد داشت؛ به خاطر وجود چنین اهمیتی است که هم‌اکنون همه دولتهای جهانی، از جمله صنعتی و در حال توسعه، مسایل مربوط به آموزش‌وپرورش و پرداختن به آن را در شمار وظایف اساسی خود می‌دانند و برای افراد جامعه خود، سراسری و حتی در بسیاری موارد اجباری کرده‌اند و درصد قابل توجهی از تولید ناخالص ملی و بودجه جاری کشور خود را به این امر اختصاص داده‌اند (علاقه‌بند، ۱۳۸۹). بررسی وضعیت آموزش‌وپرورش کشور نشان می‌دهد معضلات مختلفی از جمله ناکارامدی، محدودیت منابع مالی، نابرابری و.. گریبان‌گیر سیستم آموزش‌وپرورش است و از سویی دیگر ضرورت انجام تحلیل‌های مربوط به تخصیص منابع مالی نه تنها لازم بلکه به منظور تعالی آموزش‌وپروش در انجام وظایف خود ضروری نیز می‌باشد.

۱- نابرابری آموزشی

نابرابری و عدالت به مثابه دو روی سکه می‌باشند و توجه به هر کدام موجب کاهش دیگری خواهد شد و اگر جامعه‌ای بخواهد عدالت را برقرار نماید باید از نابرابری‌های موجود بکاهد (دهقان، ۱۳۷۸). نابرابری آموزشی دارای ابعاد مختلفی از جمله نابرابری‌های آموزشی مبتنی بر تفاوت طبقاتی، نابرابری آموزشی مبتنی بر تفاوت جنسی، نابرابری‌های آموزشی مبتنی بر تفاوت فرهنگی، نابرابری‌های مبتنی بر تفاوت قومی و نابرابری فرصت‌های آموزشی و زمینه‌های خانوادگی که در این بخش به بررسی دو بعد نابرابری فضایی و نابرابری جنسی پرداخته شده است. منظور از نابرابری فضایی، نابرابری آموزشی میان مناطق و توزیع نابرابر فرصت‌ها و مواهب آموزشی در مناطق مختلف است که در آینده اثرات مختلفی برجای می‌گذارد، و بیشتر در کشورهای درحال توسعه دیده می‌شود و به طور کلی شامل موارد از قبیل نابرابری آموزشی بین شهر و روستا، نابرابری آموزشی بین شهرهای بزرگ و کوچک، نابرابری جغرافیایی درون شهرهای بزرگ (به

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

اصطلاح عامیانه، بالا و پایین شهر)، و نابرابری بین مناطق محروم و برخوردار را شامل می‌شود (چلبی، ۱۳۷۵).

۲- تخصیص منابع مالی

گزارش کلمن و همکاران (۱۹۶۶)، مبدا توجه با اثر منابع مالی بر عملکرد نظام آموزشی بود. آنها در گزارشات خود به این نتیجه رسیدند که منابع مالی بیش از عواملی همچون عوامل آموزشی، فردی و خانوادگی در تفاوت‌های آموزشی افراد اثرگذار است. برای سنجش میزان تاثیر منابع مالی بر عملکرد نظام آموزشی از شاخص مخارج سرانه دانش‌آموزی استفاده می‌گردد. منابع تخصیص‌یافته به نظام آموزشی از محل بودجه‌های عمرانی (دارایی‌های سرمایه‌ای) تامین گردیده و به صورت فضای آموزشی در اختیار عموم قرار می گیرد (یونسکو، ۲۰۰۶).

۲-۱ سازوکار تخصیص منابع مالی

به طور کلی، سازوکار تخصیص منابع مالی، به چگونگی توزیع منابع مالی بین واحدهای آموزشی، انواع آموزش‌ها و مقاطع تحصیلی اطلاق می‌گردد. نکته حائز اهمیت در این سازوکار تخصیص منابع مالی در دو بخش سازوکار بیرون از مدارس (سازوکار برونی) و سازوکار درون مدارس (سازوکار درونی) می‌باشد (کلارک، ۱۹۹۲). یک نظام آموزشی، دارای عوامل و عناصر متعددی است که در آموزش و تربیت دانش‌آموزان دخیل هستند که برای تعلیم و تربیت ضروری است که منابع مالی تامین گردیده و میان عناصر و عوامل آموزش تقسیم گردد که این پروسه توسط سازوکار تخصیص منابع مالی صورت می‌پذیرد. پس می‌توان اینگونه نتیجه‌گیری نمود که این سازوکار پلی ارتباطی بین تامین‌کنندگان منابع مالی و استفاده‌کنندگان از آن منابع مالی (عوامل آموزش و یا متقاضیان آموزش‌وپرورش) می‌باشد. جهت بررسی کیفیت و نحوه اثربخشی سازوکار تخصیص منابع مالی، توجه به کارآمدی، تامین برابری و عدالت آموزشی حائز اهمیت می باشد. عملکرد این سازوکار در ارتقای آموزش و پرورش زمانی مشخص می‌شود که بر کارآمدی، برابری و عدالت در بین افراد جامعه اثربخشی داشته باشد (آلبون و همکاران، ۲۰۱۶).

۳- عدالت آموزشی[1]

ارائه کمک هزینه مالی به افراد کم درآمد جامعه، باعث ایجاد فرصت برابر آموزشی و در نتیجه ترویج عدالت آموزشی در جامعه می‌گردد. به عبارتی، عدالت آموزشی شامل ایجاد فرصت برابر برای همه افراد جامعه و رفع موانع برای دستیابی عموم افراد جامعه به آموزش‌وپرورش می‌باشد. موانع پیشرو در برابر عدالت آموزشی وجود تبعیض بین اقشار مختلف جامعه اعم از قومیتی و فرهنگی و غیره بوده و منظور از

1- Equity

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

فرصت برابر جلوگیری، حذف یا کاهش تبعیض بین افراد جامعه از لحاظ قومیتی، جنسیتی، سنی، وضعیت جسمانی، زبانی و طبقه اجتماعی می‌باشد. منظور از فرصت یکسان آموزشی، مفهومی نسبی است که بر اساس شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه تغییر می‌کند (جوادی، ۱۳۷۸). دانش و آگاهی نعمتی است که فقط برای انسان و فقط از سوی انسان امکان بهره‌برداری و نشر وجود دارد و عدالت که مفهومی انتزاعی و فلسفی است نیز زمینه نشر و تولید آن است. درواقع اگر عدالت را که از معدود مفاهیمی است که توانسته بستری برای تحقق و عملی شدن در زندگی بشری پیدا کند، در کنار دانش و آموزش قرار دهیم ترکیبی بنیادین، برای توسعه به دست می‌آوریم. ازاین رو در تبیین عدالت آموزشی و نتایج آن ضروری است با نگاهی دیگر آن را تحلیل کنیم. در رویکردهای توسعه‌گرا همواره برنامه‌ریزان و تصمیم‌سازان به عدالت توجه کرده و آنها در جای جای برنامه‌ها با توجه به ضرورت و الزام تاریخی همواره به دنبال عملیاتی‌کردن آن در همه عرصه‌ها بودند. آنها از یک سو به دنبال جامه عمل پوشاندن به ایده‌آل‌های دیرین بشری و از سوی دیگر به امید نهادینه‌کردن عدالت در روابط اجتماعی در تلاش برای ایجاد آینده‌ای روشن هستند. دراین میان عدالت آموزشی نیز که بستری از نهادینگی عدالت را در بر دارد، تبیینی دوسویه از رسیدن به توسعه و ایجاد زیرساخت‌های توسعه است. عدالت آموزشی به دلیل کاربرد اصلی آن در تربیت منابع انسانی و ایجاد شرایط عادلانه برای بهره‌گیری از آموزش، بستری مطلوب برای ورود به عرصه توسعه را فراهم می‌کند. به عبارت دیگر اگرچه عدالت آموزشی از جنس توسعه است اما به دلیل آنکه موضوع آموزش و عدالت هر دو از مفاهیم پایه‌ای توسعه هستند، به عنوان مصرف کننده توسعه نیز مورد توجه‌اند. در واقع از آنجا که آموزش از ارکان اصلی توسعه‌یافتگی است در کنار پایه دیگر آن یعنی عدالت، مفهومی متعادل برای آینده روشن جوامع در حال توسعه فراهم می‌کند. از این رو، عدالت آموزشی فرصت‌های تازه‌ای از درک جدیدی از آموزش را برای جامعه فراهم می‌کند که اصلی‌ترین بخش آن برابری فرصت است؛ چیزی که در برنامه‌های توسعه محور به عنوان اصول بنیادین به آن توجه می‌شود (نژادبهرام، ۱۳۹۴).

اگر آموزش را از اجزای جدانشدنی توسعه بدانیم وخامت پیامدهای نابرابری آموزشی را بهتر خواهیم فهمید. فراهم کردن امکانات برابر برای دستیابی کلیه افراد جامعه به فرصت‌های آموزشی مطلوب نظیر دسترسی به منابع مالی و نهاده‌های نظام آموزشی همانند معلم، فضا و تجهیزات آموزشی، از جهات انسانی و اجتماعی حائز اهمیت است. امروزه تک تک افراد حق برخورداری از آموزش و پرورش را در مفهوم برخورداری از آموزش و پرورشی می دانند که از لحاظ کیفیت مطلوب باشد (اسماعیل سرخ: ۱۳۸۰).

از دغدغه دولت‌ها در دستیابی به توزیع عادلانه امکانات و تخصص‌ها مقوله آموزش‌وپرورش بوده است. آموزش عمومی، بهره‌وری افراد کم‌درآمد و بی‌بضاعت را ارتقاء می‌دهد، چرا که موقعیت این قشر از جامعه را بهبود می‌بخشد. پس می‌توان از طریق آموزش شکاف‌های درآمدی و رفاهی را کاهش داد (علیزاده: ۱۳۹۲).

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

٤- روش

با توجه به ویژگی موضوع مورد مطالعه و همچنین تنوع مفاهیم شاخص‌ها و متغیرهای مختلف به لحاظ مفهومی از روش مطالعه اسنادی استفاده شده است و از نوع هدف تحقیق کاربردی است و همچنین روش تجزیه تحلیل، توصیفی تحلیلی است.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش تعداد ۱۴ منطقه آموزشی می‌باشد و حجم نمونه در این پژوهش تعداد ۱۴ منطقه آموزش‌وپرورش می‌باشد. با توجه به اینکه حجم جامعه و حجم نمونه در این تحقیق یکسان است از روش نمونه‌گیری تمام شمار استفاده شده است.

٥- ابزار سنجش

نرم‌افزارهای: Excel و SPSS

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: تجزیه به مؤلفه‌های اصلی، تاکسونومی عددی

تجزیه به مؤلفه‌های اصلی[2] متدولوژی این روش در ابتدا در سال ۱۹۰۱ به وسیله‌ی کارل پرسون مطرح شد و پس از آن در سال ۱۹۳۳ توسط هتلینگ گسترش یافت و شاید بتوان گفت این روش PCA یکی از قدیمی‌ترین و معروف‌ترین تکنیک‌های چند متغیره است.

هدف از تجزیه به مولفه‌های اصلی آن است که واریانس موجود در داده‌های چند متغیره را به مولفه‌هایی تجزیه کند که اولین مولفه تا آنجا که ممکن است علت بیشترین واریانس موجود در داده‌ها باشد. دومین مولفه، علت بیشترین واریانس ممکن بعد از مولفه اول تا الی آخر باشد. در این روش هر مؤلفه مستقل از مؤلفه‌های دیگراست، یعنی بین مولفه هر و مولفه‌های دیگر همبستگی وجود ندارد. از کاربرد مهم این تکنیک کاهش حجم داده‌ها، برای زمانی است که یک همبستگی خطی نسبتاً بالایی بین متغیرها وصفات وجود داشته باشد. کاهش حجم داده‌ها از طریق انجام تبدیلاتی، رویدادهای اصلی صورت می‌گیرد. به‌طوریکه داده‌های تبدیل یافته از یکدیگر مستقل می‌باشند. این داده‌های تبدیل یافته که مؤلفه‌های اصلی نامیده می‌شوند و به اختصار آنها را PC نمایش می‌دهند، و به طریقی تنظیم می‌شوند که چند مؤلفه‌ی اصلی (PC) اول، تقریباً تمامی تغییرات در متغیرهای اصلی را تعیین می‌کند.

تاکسونومی عددی:[3] این روش اولین بار توسط آدامسون درسال ۱۷۶۳پیشنهاد شد ولی در سال ۱۹۵۰ توسط عده ای از ریاضیدانان لهستانی بسط داده شد و در سال ۱۹۸۶ این روش به عنوان مجموعه عملیات

2- Analysis Principal Component
3- Numerical Taxonomy

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

ریاضی برای رتبه‌بندی و تعیین درجه‌ی توسعه‌یافتگی بین ملل مختلف مطرح و مورداستفاده قرار گرفت. و یکی از زیرگروه‌های روش تجزیه خوشه ای است.

تاکسونومی نامی کلی است و به تمام روش‌هایی اطلاق می‌شود که موارد مشابه را از موارد غیرمشابه جدا ساخته و به صورت گروه‌های جداگانه همگن تقسیم می‌کند. یکی از مهمترین این روش‌ها، تاکسونومی عددی است. این روش قادر است دو عمل در کنار یکدیگر انجام دهد، یکی آنکه یک مجموعه را براساس شاخص‌های داده شده به زیر مجموعه‌های همگن تقسیم کند و دیگر آنکه اعضاء مجموعه را رتبه بندی می‌نماید در ضمن این روش بعنوان یک مقیاس برای تعیین درجه برخورداری یا محرومیت مناطق یا واحدهای مورد مطالعه استفاده می‌شود. بنابراین با استفاده از این روش می‌توان مناطق آموزشی همگن را تعیین کرد و در نهایت به رتبه‌بندی آنها پرداخت و ضریب محرومیت یا درجه برخورداری هرمنطقه را از نظر شاخص‌های انتخابی محاسبه نمود.

٦- یافته‌ها

دراین قسمت از پژوهش این موارد بیان شده است.

«شاخص‌های ارزیابی عملکرد و توسعه مناطق آموزش‌وپرورش، وضعیت مناطق آموزش‌وپرورش به تفکیک بخش‌های نیروی انسانی، مالی، فضای آموزشی، دسترسی به فرصت‌های آموزشی، دانش‌آموزی و کارایی درونی، وضعیت مناطق آموزش‌و پرورش با ترکیب شاخص‌های آموزشی درونی و بیرونی، الگوی عملیاتی مناسب جهت تخصیص منابع مالی غیرپرسنلی بین مناطق آموزش‌وپرورش با رویکرد عدالت.»

ـ شاخص‌های انتخابی و بکار گرفته شده در این پژوهش به شرح ذیل می‌باشد:

شاخص‌ها در دو بخش شاخص‌های بیرونی (عوامل برون سازمانی، برای بیان ارتباط آموزش‌وپرورش با نهادهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی،...) و درونی می‌باشد:

شاخص‌های بخش بیرونی: نسبت جمعیت به مساحت، درصد جمعیت روستایی و غیرساکن از کل جمعیت، نسبت کتاب به جمعیت مناطق، درصد جمعیت شهری، درصد جمعیت روستاهای تحت‌پوشش خانه بهداشت، درصد بی‌سوادی نقاط شهری و روستایی، تعداد کتابخانه‌های عمومی و سینما وهتل وتعداد پزشک، تعداد آزمایشگاه و.. به ازای ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت.

شاخص‌های بخش درونی: در قسمت‌های نیروی‌انسانی، مالی، فضای موزشی، دسترسی به فرصت‌های آموزشی، دانش‌آموزی و کارایی درونی

میانگین سطح تحصیلات معلمان و کارکنان اداری تعداد معلم و مربی بهداشت و معلمان ورزش، درصد دانش‌آموزان غیردولتی و دولتی به تفکیک جنسیت و دوره تحصیلی ابتدایی، درصد قبولی ومیانگین نمرات دانش‌آموزان، تعداد کلاس به ازای هر صد نفر دانش‌آموز، پوشش ویژه سنین (۶-۱۱، ۱۲-۱۴، ۱۷- ۱۵)، درصد هزینه‌های غیر پرسنلی، سرانه دانش‌آموزی از کل اعتبارات و اعتبارات غیرپرسنلی.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

ـ وضعیت مناطق آموزش‌وپرورش از نظر شاخص‌های توسعه آموزشی در بخش‌های نیروی انسانی، مالی، فضای آموزشی، دسترسی به فرصت‌های آموزشی، دانش‌آموزی و کارایی درونی.

طبق جدول ۱-۱ در بخش نیروی انسانی برخوردارترین منطقه ۹ با کمترین ضریب محرومیت (۰/۲۰۸۵) ومحروم‌ترین منطقه ۳ با بیشترین ضریب محرومیت (۰/۳۹۶۶) می‌باشد.

جدول ۱-۱: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت) در بخش شاخص‌های نیروی‌انسانی

وضعیت مناطق	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین ۰<X<۰.۲۸۴۸	۱	منطقه۹	۰.۲۰۸۵	۱
	۲	منطقه۱	۰.۲۲۸۰	۲
برخوردار ۰.۲۸۴۸<X<۰.۳۱۶۶	۱	منطقه۱۴	۰.۲۶۳۵	۳
	۲	منطقه۴	۰.۲۹۲۲	۴
	۳	منطقه۱۳	۰.۳۱۴۳	۵
محروم ۰.۳۱۶۶ <X<۰.۳۵۹۰	۱	منطقه۱۱	۰.۳۱۹۹	۶
	۲	منطقه۶	۰.۳۲۲۱	۷
	۳	منطقه۲	۰.۳۲۹۶	۸
	۴	منطقه۷	۰.۳۳۱۷	۹
	۵	منطقه۱۰	۰.۳۳۷۷	۱۰
	۶	منطقه۸	۰.۳۴۳۰	۱۱
محروم ترین ۰.۳۵۹۰<X<۱	۱	منطقه۵	۰.۳۶۳۵	۱۲
	۲	منطقه۱۲	۰.۳۷۸۶	۱۳
	۳	منطقه۳	۰.۳۹۹۶	۱۴
کلی	متوسط مناطق Average		۰.۳۱۶۶	
	میزان حداکثر MAX		۰.۳۹۹۶	منطقه۳
	میزان حداقل MIN		۰.۲۰۸۵	منطقه۹
	انحراف معیار STDEV		۰.۰۵۳۷	
	درجه ناهمگنی C.V		۱۶.۹۵	

براساس جدول ۱-۲ بخش دسترسی به فرصت‌های آموزشی منطقه ۴ با ضریب محرومیت۰/۱۴۶۹ منطقه برخوردارتر نسبت به سایر مناطق، و منطقه ۱۳ با ضریب ۰/۶۲۲۲ منطقه محروم‌تر گزارش شده است.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

جدول۱-۲: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت) در بخش شاخص‌های دسترسی به فرصت‌های آموزشی

وضعیت مناطق	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین ۰<X<۰.۲۱۷۹	۱	منطقه ۴	۰.۱۴۶۹	۱
	۲	منطقه۱۰	۰.۱۵۵۴	۲
	۳	منطقه ۳	۰.۱۵۹۰	۳
	۴	منطقه ۱۴	۰.۱۷۴۶	۴
برخوردار ۰.۲۱۷۹<X<۰.۳۴۱۲	۱	منطقه۱۱	۰.۲۵۶۰	۵
	۲	منطقه۱	۰.۲۵۹۰	۶
	۳	منطقه۹	۰.۲۸۵۲	۷
	۴	منطقه۷	۰.۳۰۶۸	۸
محروم ۰.۳۴۱۲ <X<۰.۵۰۵۷	۱	منطقه۱۲	۰.۳۵۸۹	۹
	۲	منطقه۸	۰.۴۳۹۹	۱۰
	۳	منطقه۲	۰.۴۸۶۸	۱۱
محروم ترین ۰.۵۰۵۷<X<۱	۴	منطقه۵	۰.۵۶۱۹	۱۲
	۱	منطقه۶	۰.۵۶۴۵	۱۳
	۲	منطقه۱۳	۰.۶۲۲۲	۱۴
کلی		متوسط مناطق Average	۰.۳۴۱۲	
		میزان حداکثر MAX	۰.۶۲۲۲	منطقه۱۳
		میزان حداقل MIN	۰.۱۴۶۹	منطقه۴
		انحراف معیار STDEV	۰.۱۶۶۵	
		درجه ناهمگنی C.V	۴۸.۷۹	

طبق جدول ۱-۳ براساس شاخص‌های فضای آموزشی برخوردارترین منطقه، منطقه ۳ با ضریب محرومیت ۰ و محرومترین، منطقه ۱۲ با ضریب محرومیت ۰/۶۰۶۱ می‌باشد.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

جدول ۱-۳: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت) در بخش شاخص‌های فضای آموزشی

کلالع	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین ۰<X<۰.۲۸۵۸	۱	منطقه ۳	۰.۰۰۰۰	۱
	۲	منطقه ۱۱	۰.۱۴۷۶	۲
	۳	منطقه ۱۳	۰.۱۵۹۱	۳
برخوردار ۰.۲۸۵۸<X<۰.۴۰۰۰	۱	منطقه ۷	۰.۳۷۳۶	۴
	۲	منطقه ۹	۰.۳۸۰۱	۵
محروم ۰.۴۰۰۰ <X<۰.۵۵۲۲	۱	منطقه ۱۴	۰.۴۰۱۵	۶
	۲	منطقه ۸	۰.۴۰۴۵	۷
	۳	منطقه ۱	۰.۴۲۰۲	۸
	۴	منطقه ۵	۰.۴۲۹۶	۹
	۵	منطقه ۶	۰.۵۱۱۸	۱۰
	۶	منطقه ۱۰	۰.۵۶۷۷	۱۱
محروم ترین ۰.۵۵۲۲<X<۱	۱	منطقه ۲	۰.۵۹۷۱	۱۲
	۲	منطقه ۴	۰.۶۰۱۳	۱۳
	۳	منطقه ۱۲	۰.۶۰۶۱	۱۴
کلی		متوسط مناطق Average	۰.۴۰۰۰	
		میزان حداکثر MAX	۰.۶۰۶۱	منطقه ۱۲
		میزان حداقل MIN	۰.۰۰۰۰	منطقه ۳
		انحراف معیار STDEV	۰.۱۸۵۳	
		درجه ناهمگنی C.V	۴۶.۳۴	

براساس جدول ۱-۴ در بخش شاخص های دانش آموزی برخوردارترین منطقه، منطقه ۷ با کمترین ضریب محرومیت ۰/۱۹۹۳ و محرومترین، منطقه ۱۳ با بیشترین ضریب محرومیت ۰/۴۵۴۱ می باشد.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

جدول۱-٤: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت) در بخش شاخص‌های دانش‌آموزی

وضعیت مناطق	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین ۰<X<۰.۲۶۲۳	۱	منطقه ۷	۰.۱۹۹۳	۱
	۲	منطقه۱۰	۰.۲۱۹۶	۲
برخوردار ۰.۲۶۲۳<X<۰.۳۲۰۳	۳	منطقه۱	۰.۲۶۶۲	۳
	۱	منطقه۴	۰.۲۷۱۰	۴
	۲	منطقه۶	۰.۲۸۱۰	۵
	۳	منطقه۱۲	۰.۲۹۱۸	۶
	۴	منطقه۱۳	۰.۳۰۷۳	۷
محروم ۰.۳۲۰۳ <X<۰.۳۷۸۲	۱	منطقه۲	۰.۳۳۰۸	۸
	۲	منطقه۱۱	۰.۳۴۷۶	۹
	۳	منطقه۸	۰.۳۵۷۶	۱۰
	۴	منطقه۳	۰.۳۵۸۴	۱۱
محروم ترین ۰.۳۷۸۲<X<۱	۱	منطقه۵	۰.۳۸۹۰	۱۲
	۲	منطقه۹	۰.۴۰۹۹	۱۳
	۳	منطقه۱۳	۰.۴۵۴۱	۱۴
کلی	متوسط مناطق Average		۰.۳۲۰۳	
	میزان حداکثر MAX		۰.۴۵۴۱	منطقه۱۳
	میزان حداقل MIN		۰.۱۹۹۳	منطقه۷
	انحراف معیار STDEV		۰.۰۷۱۸	
	درجه ناهمگنی C.V		۲۲.۴۱	

طبق جدول ۱-۵ شاخص‌های بخش مالی برخوردارترین منطقه ۱۳ با کمترین ضریب محرومیت (۰/۲۴۲۷) و محروم‌ترین منطقه ۶ با بیشترین ضریب محرومیت (۰/۳۴۸۹) می‌باشد.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

جدول۱-۵: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت) در بخش شاخص‌های بخش مالی

وضعیت مناطق	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین ۰<X<۰.۲۶۲۴	۱	منطقه ۱۳	۰.۲۴۲۷	۱
	۲	منطقه۲	۰.۲۵۳۹	۲
برخوردار ۰.۲۶۲۴<X<۰.۳۰۲۹	۱	منطقه۹	۰.۲۶۵۲	۳
	۲	منطقه۷	۰.۲۸۷۶	۴
	۳	منطقه۳	۰.۲۸۸۲	۵
	۴	منطقه۱	۰.۲۹۳۰	۶
	۵	منطقه۸	۰.۳۰۰۳	۷
محروم ۰.۳۰۲۹ <X<۰.۳۳۰۰	۱	منطقه۱۱	۰.۳۱۴۳	۸
	۲	منطقه۱۴	۰.۳۱۴۹	۹
	۳	منطقه۱۲	۰.۳۱۵۱	۱۰
	۴	منطقه۱۰	۰.۳۲۷۵	۱۱
محروم ترین ۰.۳۳۰۰<X<۱	۱	منطقه۴	۰.۳۴۳۱	۱۲
	۲	منطقه۵	۰.۳۴۶۰	۱۳
	۳	منطقه۶	۰.۳۴۸۹	۱۴
کلی	متوسط مناطق Average		۰.۳۰۲۹	
	میزان حداکثر MAX		۰.۳۴۸۹	منطقه۶
	میزان حداقل MIN		۰.۲۴۲۷	منطقه۱۳
	انحراف معیار STDEV		۰.۰۳۳۵	
	درجه ناهمگنی C.V		۱۱.۰۷	

براساس جدول ۱-۶ در بخش کارایی درونی کاراترین نظام آموزشی مربوط به منطقه ۴ با ضریب محرومیت (۰/۱۲۲۷) وکمترین کارایی برای نظام آموزشی منطقه ۵ (۰/۶۷۳۸) می‌باشد.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

جدول ۱-٦: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت) در بخش شاخص‌های کارایی درونی

وضعیت مناطق	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین ۰<X<۰.۲۶۵۶	۱	منطقه ۴	۰.۱۲۲۷	۱
	۲	منطقه ۷	۰.۲۲۱۶	۲
	۳	منطقه ۱۲	۰.۲۳۴۰	۳
برخوردار ۰.۲۶۵۶<X<۰.۳۵۰۹	۱	منطقه ۸	۰.۲۶۵۲	۴
	۲	منطقه ۱۴	۰.۲۸۷۵	۵
	۳	منطقه ۱۰	۰.۲۹۷۹	۶
	۴	منطقه ۱۱	۰.۳۱۶۹	۷
محروم ۰.۳۵۰۹ <X<۰۴۶۳۴	۱	منطقه ۱۳	۰.۳۸۶۴	۸
	۲	منطقه ۳	۰.۴۰۱۶	۹
	۳	منطقه ۱	۰.۴۱۹۵	۱۰
	۴	منطقه ۲	۰.۴۲۰۱	۱۱
	۵	منطقه ۶	۰.۴۲۴۳	۱۲
	۶	منطقه ۹	۰.۴۴۰۹	۱۳
محروم ترین ۰.۴۶۳۴<X<۱	۱	منطقه ۵	۰.۶۷۳۸	۱۴
کلی	متوسط مناطق Average		۰.۳۵۰۹	
	میزان حداکثر MAX		۰.۶۷۳۸	منطقه ۵
	میزان حداقل MIN		۰.۱۲۲۷	منطقه ۴
	انحراف معیار STDEV		۰.۱۳۲۷	
	درجه ناهمگنی C.V		۳۷.۸۱	

ـ وضعیت مناطق آموزش‌وپرورش با ترکیب شاخص‌های آموزشی درونی و بیرونی: ترکیب شاخص‌های آموزشی درونی در دو بخش توسعه آموزشی و تخصیص منابع مالی.

براساس شاخص‌های توسعه آموزشی طبق جدول ۱-۷ برخوردارترین منطقه ۴ با کمترین ضریب محرومیت (۰/۲۳۴۴) ومحروم‌ترین منطقه ۵ با بیشترین ضریب محرومیت (۰/۴۴۰۷) می‌باشد.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

جدول ۱-۷: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت) در بخش شاخص‌های توسعه آموزشی

وضعیت مناطق	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین ۰<x<۰.۲۷۱۶	۱	منطقه ۴	۰.۲۳۴۴	۱
	۲	منطقه ۷	۰.۲۴۵۶	۲
	۳	منطقه ۱۴	۰.۲۵۷۹	۳
	۴	منطقه ۱۰	۰.۲۶۹۱	۴
برخوردار ۰.۲۷۱۶<x<۰.۳۰۶۲	۱	منطقه ۱	۰.۲۸۱۶	۵
	۲	منطقه ۱۱	۰.۲۹۰۱	۶
	۳	منطقه ۱۲	۰.۲۹۲۵	۷
	۴	منطقه ۸	۰.۳۰۱۹	۸
محروم ۰.۳۰۶۲ <x<۰.۳۵۲۴	۱	منطقه ۹	۰.۳۱۶۳	۹
	۲	منطقه ۳	۰.۳۳۱۹	۱۰
	۳	منطقه ۲	۰.۳۳۴۵	۱۱
	۴	منطقه ۶	۰.۳۳۵۸	۱۲
محروم ترین ۰.۳۵۲۴<x<۱	۱	منطقه ۱۳	۰.۳۵۵۲	۱۳
	۲	منطقه ۵	۰.۴۴۰۷	۱۴
کلی	متوسط مناطق Average		۰.۳۰۶۲	
	میزان حداکثر MAX		۰.۴۴۰۷	منطقه ۵
	میزان حداقل MIN		۰.۲۳۴۴	منطقه ۴
	انحراف معیار STDEV		۰.۰۵۳۰	
	درجه ناهمگنی C.V		۱۷.۳۲	

طبق جدول ۱-۸ براساس شاخص‌های تخصیص‌منابع مالی برخوردارترین منطقه ۵ با کمترین ضریب محرومیت (۰/۴۴۰۰) ومحروم‌ترین منطقه ۴ بیشترین ضریب محرومیت (۰/۹۳۶۸) می‌باشد.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

جدول ۱-۸: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت)
در بخش شاخص‌های تخصیص منابع مالی

وضعیت مناطق	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	ضریب تخصیص	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین	۱	منطقه ۵	۰.۴۴۰۰	۱.۴۴۰۰	۱
۱<X<۱.۶۵۷۱	۲	منطقه۶	۰.۵۹۸۴	۱.۵۹۸۴	۲
برخوردار	۱	منطقه۱۳	۰.۶۵۸۴	۱.۶۵۸۴	۳
	۲	منطقه۲	۰.۶۶۰۲	۱.۶۶۰۲	۴
	۳	منطقه۱	۰.۶۹۲۰	۱.۶۹۲۰	۵
۱.۶۵۷۱<X<۱.۷۴۰۹	۴	منطقه۸	۰.۷۱۴۹	۱.۷۱۴۹	۶
	۵	منطقه۹	۰.۷۳۳۳	۱.۷۳۳۳	۷
	۶	منطقه۱۲	۰.۷۵۹۹	۱.۷۵۹۹	۸
محروم	۱	منطقه۱۴	۰.۷۹۳۳	۱.۷۹۳۳	۹
	۲	منطقه۱۰	۰.۸۰۶۱	۱.۸۰۶۱	۱۰
۱.۷۴۰۹<X<۱.۸۵۲۵	۳	منطقه۳	۰.۸۳۷۲	۱.۸۳۷۲	۱۱
	۴	منطقه۱۱	۰.۸۳۷۸	۱.۸۳۷۸	۱۲
محرومترین	۱	منطقه۷	۰.۹۰۳۹	۱.۹۰۳۹	۱۳
۱.۸۵۲۵<X<۲	۲	منطقه۴	۰.۹۳۶۸	۱.۹۳۶۸	۱۴
کلی		متوسط مناطق Average	۰.۷۴۰۹	۱.۷۴۰۹	
		میزان حداکثر MAX	۰.۹۳۶۸	۱.۹۳۶۸	منطقه۴
		میزان حداقل MIN	۰.۴۴۰۰	۱.۴۴۰۰	منطقه۵
		انحراف معیار STDEV	۰.۱۲۹۶	۰.۱۲۹۶	
		درجه ناهمگنی C.V	۱۷.۴۹	۷.۴۴	

ـ وضعیت مناطق آموزش‌و پرورش با ترکیب شاخص‌های آموزشی بیرونی موثر هزینه‌های غیرپرسنلی: براساس محاسبات انجام شده طبق جدول ۱-۹ برخوردارترین منطقه ۱۰ با کمترین ضریب محرومیت (۰/۲۲۹۰) ومحروم‌ترین منطقه ۱۳ با بیشترین ضریب محرومیت (۰/۳۷۴۴) می‌باشد.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

جدول ۱-۹: درجه توسعه‌نیافتگی (ضریب محرومیت) در بخش شاخص‌های بیرونی

وضعیت مناطق	رتبه برخورداری در گروه	نام مناطق	ضریب محرومیت	رتبه برخورداری در کل
برخوردارترین ۰<X<۰.۲۸۲۸	۱	منطقه ۱۰	۰.۲۲۹۰	۱
	۲	منطقه۷	۰.۲۷۵۸	۲
	۳	منطقه۶	۰.۲۸۰۴	۳
برخوردار ۰.۲۸۲۸<X<۰.۳۰۸۴	۱	منطقه۳	۰.۲۹۴۱	۴
	۲	منطقه۴	۰.۲۹۵۳	۵
	۳	منطقه۱۴	۰.۲۹۷۶	۶
	۴	منطقه۵	۰.۳۰۷۴	۷
محروم ۰.۳۰۸۴ <X<۰.۳۳۴۰	۱	منطقه۱۲	۰.۳۱۰۷	۸
	۲	منطقه۱	۰.۳۱۸۶	۹
	۳	منطقه۸	۰.۳۱۹۸	۱۰
	۴	منطقه۲	۰.۳۲۲۲	۱۱
محروم ترین ۰.۳۳۴۰<X<۱	۱	منطقه۱۱	۰.۳۴۵۷	۱۲
	۲	منطقه۹	۰.۳۴۶۶	۱۳
	۳	منطقه۱۳	۰.۳۷۴۴	۱۴
کلی		متوسط مناطق Average	۰.۳۰۸۴	
		میزان حداکثر MAX	۰.۳۷۴۴	منطقه۱۳
		میزان حداقل MIN	۰.۲۲۹۰	منطقه۱۰
		انحراف معیار STDEV	۰.۰۳۵۴	
		درجه ناهمگنی C.V	۱۱.۴۷	

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

الگوی عملیاتی مناسب جهت تخصیص منابع مالی غیرپرسنلی بین مناطق آموزش‌وپرورش با رویکرد عدالت

بحث و نتیجه‌گیری

با معرفی شاخص‌های هربخش، وضعیت هر یک از مناطق آموزشی از لحاظ توسعه آموزشی بررسی شده و برخوردارترین و محروم‌ترین منطقه هر بخش بیان گردید برای هر منطقه‌ی آموزشی ضریب محرومیت برای تخصیص منابع مالی محاسبه گردید. در این پژوهش جهت کسب آمار و اطلاعات و داده‌ها، نیاز به همکاری نهادهای آموزش‌وپرورش برای ارائه اطلاعات بود که عدم همکاری این ارگان‌ها سبب محدودیت پژوهش شد. پیشنهاد می‌شود در سطوح برخورداری آموزشی در بین مناطق، ممکن است عوامل دیگری مانند شرایط سیاسی، مدیریتی و غیره نیز اثرگذار باشند که هریک از عوامل می‌تواند موضوع پژوهش‌های دیگری قرار گیرد.

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

فهرست منابع و مآخذ

ـ جوادی، م. ج. ۱۳۷۸. نابرابری‌های آموزشی و ابعاد جامعه‌شناختی آن. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت. ش (۳) : ۳۱-۱۴.

ـ اسماعیل سرخ، ج. ۱۳۸۰. کردستان و مساله نابرابری‌های‌آموزشی. پژوهش‌وبرنامه‌ریزی در آموزش‌عالی. ش ۱ (۱۹): صص، ۱۸۱-۱۴۳.

ـ صافی، الف. ۱۳۹۱. آموزش وپرورش ایران در صد سال گذشته. ویژه‌نامه رشد. شماره۲. صص ۶۴-۴۸.

ـ علیزاده، ی. ۱۳۹۲. تحلیل و سطح بندی توسعه‌یافتگی آموزشی نمونه نواحی آموزش‌وپرورش استان اردبیل، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل.

ـ نژادبهرام، ز. ۱۳۹۴. عدالت آموزشی فرصتی تازه برای توسعه پایدار. ضمیمه اقتصادی شرق.

__ Clark, Burtom R.(1992) ; The Encyclopedia of Higher Education; New York, Pergamon Press

__ Coleman, j & etal,(1966). Equality of Educational Opportunity (COLEMAN) Study (EEOS) , United States Department of Education

__ UIS,(2006). education indicators: Technical Guidelines, paris, UNESCO.

Woldehanna,T, Mekonnen,A, Bekele Tefera,J, Seager, J,Alemu,T, Asgedom

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]

[Downloaded from mail.jnraims.ir on 2026-11-19]